

«Бекитемин»
К. Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык
университетинин илимий иштер боюнча
проректору, филология илимдеринин доктору,
профессор Мурзахмедова Г.М.

«13» ноябрь 2018-ж.

Эргешали кызы Айчүрөктүн “Өспүрүм курактагы окуучуларды чет тилин окутуу аркылуу көп маданияттуулукка тарбиялоонун педагогикалык шарттары” (англис тилин окутуунун мисалында) деген темадагы 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган диссертациясына жетектөөчү мекеменин

ПИКИРИ

1. Диссертациялык изилдөөнүн актуалдуулугу төмөнкүлөр менен шартталат. Республиканын аймагында көп кылымдардан бери тарыхы, тили жана маданий бөтөнчөлүктөрү бар ондогон этникалык топтордун жашашы, алардын объективдүү түрдө өз ара карым-катнашта болуусу, ошол этникалык топтордун этникалык маданиятын үйрөнүү жана алардын социалдык маданий муктаждыктарын канааттандыруу таалим тарбиядагы көп маданияттуу билим берүү зарылчылыгын жаратат. Кыргыз Республикасынын таалим-тарбия стратегиясынын, билим берүү стандарттарынын талаптары көп улуттуу Кыргызстандын шартында өспүрүм курактагы окуучуларды реалдуу көп маданияттуулукка тарбиялоо маселесинин актуалдуу экендигин тастыктайт.

Ааламдашуу фактору кулач жайып турган кезде педагогика илиминин өнүгүү контекстинде окуучуларды билим берүү процессинде көп маданияттуулукка тарбиялоо учурдагы актуалдуу проблемалардан болуп эсептелет.

Бирок, көптөгөн изилдөөлөрдүн жүргүзүлгөндүгүнө карабастан, Кыргыз Республикасынын шартында өспүрүм курактагы окуучулардын

психологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен аларды чет тилин, тактап айтканда англис тилин окутуу процессинде көп маданияттуу билим берүү жана көп маданияттуулукка тарбиялоо маселелери атайын изилдөө предмети катары иштелип чыга элек.

Изилдөөнүн негизги проблемасын ааламдашуу процессинин күч алышы, жарандардын башка өлкөлөрдүн өкүлдөрү менен болгон карым-катнашынын тездеши жана ошол эле мезгилде өсүп келе жаткан жаш муундардын көп маданияттуулуктун шартында жашап, билим алып, социалдашып кетүү компетенцияларын калыптандыруунун педагогикалык жактан жетишсиздиги, бирдиктүү окутуу процессинде өспүрүм курактагы окуучуларды көп маданияттуулукка тарбиялоо кандай педагогикалык шарттарга таянып жүргүзүлгөндө натыйжалуугун изилдөө түзүп турат.

II. Изилдөөнүн максаты: чет тилин окутуу процессинде өспүрүмдөрдү көп маданияттуулукка тарбиялоонун педагогикалык шарттарын илимий-теориялык жактан негиздөө жана алардын эффективдүүлүгүн эксперимент аркылуу тастыктоо.

III. Изилдөөдө төмөндөгү милдеттерди аткаруу каралып чечилген:

1. Илимий-педагогикалык адабияттарды анализдөө аркылуу көп маданияттуулукка тарбиялоонун илимий-методологиялык негиздерин, өспүрүм курактагы окуучуларды тарбиялоодогу өзгөчөлүктөрүн аныктоо маселелери белгиленген. Ошондой эле, өспүрүм курактагы окуучуларды көп маданияттуулукка тарбиялоону мезгил талабына ылайык өркүндөтүүгө өбөлгө болуучу илимий-теориялык ойлор, азыркы педагогикалык процессте орун алган оош-кыйыштар, прогрессивдүү тенденциялар талдоого алынып, бул илимий-педагогикалык ой тыянактардын негиздүүлүгү биздин изилдөөбүз аркылуу да тастыктган.

Окуучулардын жаш өзгөчөлүгүн эске алуу менен жүргүзүлгөн изилдөө өспүрүм курактагы окуучуларды көп маданияттуулукка тарбиялоонун принциптерин, мазмунун, компоненттерин жана педагогикалык шарттарын даана бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берген.

Изилдөөнүн натыйжасында Кыргызстандын таалим-тарбия мейкиндигинде өспүрүмдөрдү көп маданияттуулукка тарбиялоо билим берүүнүн мамлекеттик стандартына ылайык түзүлгөн кошумча билим берүү программасына негизделиши зарыл деген корутундуга келген.

2. Чет тилин окутуу процессинде өспүрүмдөрдү көп маданияттуулукка тарбиялоонун абалын, деңгээлин жана принциптерин аныктоо максатында өспүрүм курактагы окуучуларды көп маданияттуулукка тарбиялоонун абалын, деңгээлин аныктоо эксперимент методу, практикалык методдор, көрсөтмөлүүлүк методу, шыктандыруу методдору, текшерүү методдоруна таянуу менен жүргүзүлүп, натыйжада окуучунун чет элдик маданият жөнүндөгү билимдерге ээ болуусу, чет тилди үйрөнүүгө умтулуусу, чет элдик маданияттын өкүлдөрүнө баарлашууда толеранттуу мамиле жасоосу белгилген. Өспүрүмдөрдү көп маданияттуулукка тарбиялоонун критерийлерин, педагогикалык шарттарын, моделин аныктоонун өзөгү жана негизи катары, деги эле маданият түшүнүгүнө, андан соң, көп маданияттуулуктун социалдык-маданий параметрлерине таянган.

Көп маданияттуулук, тилдик өзгөчөлүк тууралуу фундаменталдуу илимий теориялык эмгектердеги жоболор, ошондой эле өспүрүмдөрдүн психологиялык өзгөчөлүгү, чет элдердин маданияты тууралуу педагогика илиминде топтолгон жана кыргыз этнопедагогикасы боюнча эмгектерде чечмеленген ой тыянактар өспүрүмдөрдү көп маданияттуулукка тарбиялоодо негиздүү өбөлгө болоору далилдүү көрсөтүлгөн.

3. Чет тилин окутуу процессинде өспүрүмдөрдү көп маданияттуулукка тарбиялоонун моделин, мазмунун, педагогикалык шарттарын иштеп чыгуу изилдөөнүн үчүнчү милдети болгондуктан көп маданияттуу билим берүү аркылуу көп маданияттуулукка тарбиялоо боюнча илимий-изилдөөлөрдүн натыйжаларына таянуу менен, өспүрүм курактагы окуучуларды чет тилдерин окутуу аркылуу көп маданияттуулукка тарбиялоонун модели түзүлгөн, өспүрүм курактагы окуучулар бул багытта кандай билимдерге ээ болуу керектиги туурасындагы маселелерди анализдеп, педагогикалык шарттары

аныкталган, чет тилди үйрөтүү боюнча окуу материалдарын маалымат, мазмунун жакшыртуу үчүн окуу материалдарын окуучулардын жашына, китептердин мазмунуна, китептеги тексттердин чыныгы аутенттүү болгонуна карай тандоо аркылуу ишке ашат, окуу материалдары чет тилди үйрөтүү процессин маданий жактан толуктоосу керек; аналитикалык баалоо компоненти өспүрүмдөргө көп маданияттуу билим берүүнүн натыйжалуулугун көрсөткөн критерийлер окуучунун чет элдик маданият жөнүндө билимге ээ болуусу, чет элдик маданиятты билейин деп чет тилди үйрөнүүгө умтулуусу жана ар кандай деңгээлдер (төмөнкү, орто, жогорку) аркылуу ишке ашат деген туура бүтүмгө келген.

4. Чет тилин окутуу процессинде өспүрүмдөрдү көп маданияттуулукка тарбиялоонун педагогикалык шарттарын педагогикалык эксперимент аркылуу текшерүү жана илимий-практикалык сунуштарды иштеп чыгуу төртүнчү милдетине ылайык чет тилин окутуу процессинде өспүрүмдөрдү көп маданияттуулукка тарбиялоонун педагогикалык шарттарын педагогикалык эксперимент аркылуу текшерүү жана илимий-практикалык сунуштарды иштеп чыгууга багытталып, аны ишке ашыруу маселелерди чечүү жана өспүрүмдөрдү көп маданияттуулукка тарбиялоонун абалы менен ага коюлуучу талаптардын ортосундагы байланыштын ажырымын азайтуу, аныкталган моделди педагогикалык билим берүүнүн мазмунуна киргизүү максатында атайын эксперимент жүргүздүлгөн. Изилдөө ишинин милдетине ылайык жүргүзүлгөн педагогикалык эксперименттин жыйынтыгы көрсөткөндөй, ЭТда жогорку деңгээлдеги окуучулардын саны көбөйүп жогорку деңгээл 59,4 %га өсүп окуу процессинин аягында өспүрүмдөрдүн таанып билүү билгичтиктеринин өнүгүшү, айлана-чөйрөгө мамилелеринин өзгөрүшү байкалдыгын тастыктайт.

IV. Диссертациялык эмгекте илимий-педагогикалык адабияттарды анализдөө аркылуу өспүрүм курактагы окуучуларды көп маданияттуулукка тарбиялоонун илимий-методологиялык негиздери, өзгөчөлүктөрү аныктанган; чет тилдерин окутуу процессинде өспүрүмдөрдү көп маданияттуулукка

тарбиялоонун, принциптери, абалы жана деңгээли аныктанган; чет тилдерин окутуу процессинде өспүрүмдөрдү көп маданияттуулукка тарбиялоонун модели, мазмуну, педагогикалык шарттары иштелип чыкты; чет тилдерин окутуу процессинде өспүрүмдөрдү көп маданияттуулукка тарбиялоонун педагогикалык шарттары илимий-педагогикалык эксперимент аркылуу текшерилип, илимий-практикалык сунуштар иштелип чыкты.

V. Алынган натыйжалардын практикалык мааниси: чет тилдерин окутуу процессинде өспүрүм курактагы окуучуларды көп маданияттуулукка тарбиялоонун педагогикалык шарттары апробациядан өткөрүлүп, алардын кайтарымдуулугу педагогикалык тажрыйбада тастыкталды; “Мектеп окуучуларын көп маданияттуулукка тарбиялоо” – аттуу кошумча билим программасы иштелип чыгып, өспүрүм курактагы окуучуларды көп маданияттуулукка тарбиялоого байланыштуу дидактикалык жана маданият таанымдык материалдар, сабактан тышкаркы иш чараларды өткөрүүнүн методикалары жана ошондой эле окуучулардын көп маданияттуулук компетентенцияларын аныктоонун диагностикалык инструментарийлери иштелип чыкты.

VI. Изилдөөчүнүн илимге кошкон жеке салымы катары изденүүчү тарабынан чет тилдерин окутуу процессинде өспүрүмдөрдү көп маданияттуулукка тарбиялоонун мазмуну, жалпы критерийлери жана көрсөткүчтөрү аныкталган; Чет тилин окутуу процессинде өспүрүмдөрдү көп маданияттуулукка тарбиялоонун педагогикалык шарттары айкындалып, эксперименттик текшерүүдөн өткөрүлгөн. Анын негизинде “Мектеп окуучуларын көп маданияттуулукка тарбиялоо” аттуу эксперименталдык окуу программасы, усулдук колдонмолор, практикалык сунуштар иштелип чыккан.

VII. Изилдөөнүн натыйжаларын тастыктоо, апробациялоо: изилдөөнүн негизги концепциялары, натыйжалары Баткен мамлекеттик университетинин “Педагогика жана психология” кафедрасынын отурумдарында талкууланып, толуктоолор жана түзөтүүлөр киргизилип

турду; диссертант тарабынан иштелип чыккан дидактикалык материалдар мектеп мугалимдеринин иш тажрыйбасында сыноодон өттү; диссертациялык изилдөөнүн материалдарынын негизинде республикалык жана эл аралык илимий-усулдук конференцияларда билдирүүлөр жасган.

Жогорудагылар аркылуу илимий усулдук иштелмелердин, корутундулардын туура жана теориялык жактан ынанымдуу, методологиялык жактан негиздүү экендиги тастыктанган.

VIII. Диссертациянын жыйынтыктарынын толук жарыяланышы: илимий иштин негизги материалдары илимий-практикалык конференцияларда, орто мектептеринин семинарларында, кафедранын жыйындарында баяндама катары окулуп турган. Жарыяланган илимий макалалардын жалпы саны 18

IX. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна туура келиши:

Авторефераттын мазмуну, түзүмү диссертациялык иштин мазмунуна, түзүмүнө туура келип, теманын актуалдуулугу, илимий жаңылыгынын жыйынтыгы, практикалык баалуулугу жана жалпылоосу негизинен толук ачылган. **Өспүрүм курактагы окуучуларды чет тилин окутуу аркылуу көп маданияттуулукка тарбиялоонун педагогикалык шарттары** теориялык-практикалык багытта аныкталып, туура методологиялык негизде изилденип, мугалимдерге аларды колдонуунун ыкмалары жана жолдору диссертациялык эмгектин мазмунунда жана анын негизинде жазылган авторефератта бирдей тартипте ачылган жана диссертация менен авторефераттын логикалык байланышы сакталган.

X. Диссертациянын мазмунунда жана авторефератта байкалган айрым мүчүлүштөр:

Диссертациялык эмгекте жетишилген жыйынтыктар жана сунуштар илимий жактан негизделип, практикалык колдонулушу чоң мааниге ээ болгону менен иште кетирилген айрым мүчүлүштүктөр да белгиленди. Алар негизинен төмөнкүлөр:

1. Изилдөө учурунда колдонулган комплекстүү диагностика окуучулардын лексикалык-грамматикалык, культурологиялык билимдеринин

жогорулашын көрсөттү. Изилдөө ишинин милдетине ылайык жүргүзүлгөн педагогикалык эксперименттин жыйынтыгы көрсөткөндөй, ЭТда жогорку деңгээлдеги окуучулардын саны көбөйдү, окуу процессинин аягында өспүрүмдөрдүн таанып билүү билгичтиктеринин өнүгүшү, айлана-чөйрөгө мамилелеринин өзгөрүшү байкалды деген трафареттик сүйлөмдөр көп кездешет. Тесттер, анкеталар, сурамжылоолор дайыма эле жүргүзүлүп жүргөн иш-аракеттер. комплекстүү диагностикага дагы кандай методдор колдонгону тууралуу ачык көрсөтүлгөн эмес.

2. Изденүүчү эксперимент үч этапта жүргүзүлүп Баткен районундагы орто мектептеринде өткөрүлгөн. Ал эми, экинчи изденүүчү этабындагы иликтөөлөр 2014-2015-жылдары ушул эле мектептерде жүргүзүлдү деп жазат. Окуучуларды чет тилин окутуу аркылуу көп маданияттуулукка тарбиялоону бир гана регионго караштуу проблема эмес экендигин эске алуу менен эксперименттик изилдөөнү жок дегенде Ош шаарында салыштырмалуу түрдө жүргүзүлсө мындан да жакшы натыйжалар алынмак.

3. Өспүрүмдөргө чет тилди окутуу процесси окуучулардын психологиялык өзгөчөлүгүнө мүнөздүү болгон баарлашуу мотивдеринин доминанттуулугуна таянууда психологдордун ушул проблемадагы эмгектери ачыкталган эмес.

Аталган пикирлер каалоо мүнөзүндө болуп, диссертациянын жалпы сапатына, мазмунуна олуттуу таасирин тийгизе албайт.

XI. Диссертациялык ишти жалпы жонунан баалоо: жогорудагы далилдерди эске алып, бул диссертациялык иштин илимий жаңылыгы жыйынтыкталган, актуалдуулугу тастыкталган, практикалык баалуулугу менен айырмаланган, педагогика илими үчүн маанилүү эмгек деп атасак болот:

1. Изденүүчү Эргешали кызы Айчүрөктүн “Өспүрүм курактагы окуучуларды чет тилин окутуу аркылуу көп маданияттуулукка тарбиялоонун педагогикалык шарттары деген темадагы 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган

диссертациялык иши К. Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин “Педагогика жана психология” кафедрасында талкууланып, жактырылды.

2. Диссертациялык иш 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча коргоо үчүн КР ЖАКтын талаптарына ылайык келет жана Эргешали кызы Айчүрөк педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга толук татыктуу деп эсептейбиз.

Диссертациялык иш кафедранын окуутучу-профессорлорунун катышуусу менен талкууланды (Токтом №3, 13-ноябрь, 2018-ж.).

Диссертацияны талкуулоого катышкандар:

1. Мураталиева М.А. – педагогика илимдеринин кандидаты, доцент, педагогика жана психология кафедрасынын башчысы; Добаев К.Д. – педагогика илимдеринин доктору, профессор; Чоров М.Ж. – педагогика илимдеринин доктору, профессор; Асаналиев М.К. – педагогика илимдеринин доктору, профессор; Джумагулова Г.А. – педагогика илимдеринин кандидаты, доценттин м.а.; Сулайманкулова Ж.К. – педагогика илимдеринин кандидаты, доценттин м.а.; Байсубанова А.К. – кафедранын доцентинин м.а.; Нурмамбетова Г.К. – кафедранын доцентинин м.а.; Молдалиева С.А. – кафедранын окутуучусу; Кошалиева С.Ш. – кафедранын ага окутуучусу; Таирова К.А. – кафедранын ага окутуучусу; Бекмырзаева А.Б. – кафедранын окутуучусу; Замирбекова Г.З. – кафедранын окутуучусу

Педагогика жана психология кафедрасынын башчысы,
педагогика илимдеринин кандидаты, доцент **Мураталиева М.А.**

Секретарь: кафедранын лаборанты

 Базакечова Г.Э

